नानादेवगणव्याप्तत्वं लोकपालाष्टकोपेतामिति। एवं च असंख्येयपक्षान्वयश्चे पुराणान्तरोपदर्शितवर्षचतुष्टयादिपरिग्रहग्रहानिवृत्त्यर्थं नववर्षसमन्वितामित्युच्यते। तत्र जम्बुद्वीपस्तुपवर्णितं विष्णुपुराणे" ऐमा०२८०। "नववर्षन्तु मैत्रेय! जम्बुद्वीपमिदं मया। कथितं जनकस्तारं सङ्ग्रहात् कथितं तव। जम्बुद्वीपं समावृत्य लक्षयोजनविस्तरः। मैत्रेय! वलयाकारः स्थितः क्षारोदधिर्बहिः। जम्बूद्वीपः समस्तानां द्वीपानां मध्यतः स्थितः। तस्यापि मेरुर्मैत्रेय! मध्ये कनकपर्वतः। चतुरशीतिसाहस्रयोजनैरस्य चोच्छ्रयः। प्रतिष्ठा षोडशाद्रिस्तावाद्विस्तारमूर्ध्नि विस्तृतः। मूले षोडशसाहस्रो विस्तारस्तस्य पर्वतः" पुराणान्तरे तु, अष्टषष्टियोजनोच्छ्रय इत्युक्तम्। तथा "मेरोस्तु दक्षिणं तत्र नवसाहस्रविस्तृतम्। इलावृतं महाभाग! चत्वारश्चात्र पर्वताः विष्कम्भा रचिता मेरोर्योजनायुतसंस्थिताः। पूर्वेण मन्दरो नाम दक्षिणे गन्धमादनः। वैभ्राजः पश्चिमे पार्श्वे सुपार्श्वश्चोत्तरे स्मृतः" मर्यादापर्वतास्तु, ब्रह्माण्डपुराणे दर्शिताः" "जाठरो देवकूटश्च पूर्वस्यान्दिशि पर्वतौ। तौ दक्षिणोत्तरायामावानीलनिषधायतौ। कैलासो हिमवांश्चैव दक्षिणे वर्षपर्वतौ। पूर्वपश्चायतावेतावर्णवान्तव्यवस्थितौ। त्रिशृङ्गो जारुधिश्चैव उत्तरौ वर्षपर्वतौ। पूर्वपश्चायतावेतावर्णवान्तव्यवस्थितौ। निषधः पारिया(पा)त्रश्च पश्चिमौ वर्षपर्वतौ। तौ दक्षिणोत्तरायामावानीलनिषधायतौ"। लोकनिषधपर्वतौ तु, अग्रे वक्ष्येते। "लोकपालाष्टकोपेतामिति, लोकपाला इन्द्राद्यष्टौ, तेषां लक्षणं पूर्वसूक्तं ब्रह्माण्डदाने" तत्प्रदिशेषाच्च मेरोरुपरि प्रदक्षिणक्रमेण पूर्वादिदिक्षु कर्त्तव्याः। नववर्षसमन्वितामिति। वर्षोपवर्षनञ्च, ब्रह्माण्डपुराणे "उत्तरं तत्पुरः हिमाद्रेश्चैव दक्षिणम्। एतद् भारतं नाम भारती यत्र सन्ततिः। भारतं प्रथमं वर्षं ततः किंपुरुषं स्मृतम्। हरिवर्षं तथैवान्यं मेरोर्दक्षिणतो द्विज!। रम्यकं चोत्तरे वर्षं तथैवान्यं हिरण्मयम्। उत्तराः कुरवश्चैव यथा वै भारतं तथा। मेरोः पूर्वेण भद्राश्वं केतुमालं च पश्चिमे। वर्षे द्वे तु समाख्याते नवोर्मध्यमिलावृतम्। नवसाहस्रमेतेषामेकैकं द्विजसत्तम!" तथा। "हिमवान् हेमकूटश्च निषधश्चैव दक्षिणे। नीलः श्वेतश्च शृङ्गी च उत्तरे वर्षपर्वताः। सहस्रोच्छ्रायास्तावद्विस्तारिणश्च ते। शतप्रमाणौ द्वौ मध्ये देवहीनास्तु शेषाः" "शतप्रमाणाविलादि इलावृतस्योभयपार्श्ववर्त्तिनौ नीलनिषधौ द्वौ पर्वतौ दैर्घ्येण शतयोजनौ विदेशौ, तद्बाह्यवर्त्तिनौ श्वेतहेमकूटौ नवतियोजनौ शतयोजनप्रमाणौ विज्ञेयौ, तथा तद्बाह्यास्थितौ शृङ्गीहिमवन्तौ अशीतिसहस्रयोजनप्रमाणावित्यर्थः। अत्र युक्तिरुक्ता तत्रैव पुराणे, "द्वीपस्य मण्डलीभावात् छायाकृतिः प्रकीर्त्तितेति"। ब्रह्माण्डपुराणे "मेरोस्तु पश्चिमे भागे नवसाहस्रमुच्छ्रितं। चतुस्त्रिंशत्सहस्राणि गन्धमादनपर्वतः। चत्वारिंशत्सहस्राणि परिहारो महीतलात्। षट्सहस्रमवगाहे तु सति द्विगुणविस्तरः। पूर्वेण माल्यवान् शैलस्तत्प्रमाणः प्रकीर्त्तितः" "अत्र शतसहस्रादियोजनपरिमाणानां पृथिव्यादीनां कर्त्तुमशक्यत्वात् योजनसहस्रस्थाने अङ्गाङ्गुलादिमानं परिकल्प्य यथोक्तसंख्यातारतम्यमनुसंधेयम्। नदीनदसमेतमिति, नद्यो भागीरथीप्रभृतिकाः, नदाः शोणादयः, तेषां सम्पूर्णतया विधातुमशक्यत्वात् यावच्छक्यमनुकारः कर्त्तव्यः। अत्र सागरवेष्टितामिति, यद्यपि यावत्परिमाणा पृथ्वी तावानेव सागरः तथाप्यनुकारमात्रोपदेशात् शक्यानुकारमात्रमाचरणीयम्" ऐमा०"महारत्नसमाकीर्णां वह्निसूर्यार्कसंयुताम्। हेमाः पद्मसहस्रेण तदर्द्धं वाथ शक्तितः। यत्नवेष या कुर्यात् दियतेन धनेन वा। कुर्यात्तस्मात्पलादूर्द्ध्वमशक्तोऽपि विचक्षणः। तुलापुरुषवत् कुर्यात् लोकेशावाहनस्तुधः। अलिङ्गमण्डपसंस्कारभूषणाच्छादनादिकम्। वेद्यां कृष्णाजिनं कृत्वा तिलानामुपरि न्यसेत्। तत्राष्टादश धान्यानि रत्नानि सर्वाणि। तथाष्टौ पूर्णकलशान् समन्तात् परिकल्पयेत्। वितानकञ्च कौशेयं फलानि विविधानि च। तथांशुकानि रम्याणि श्रीखण्डशकलानि च। इत्येवं रचयित्वा तामधिवासनपूर्वकम्। शुक्लमाल्याम्बरधरः शुक्लाभरणभूषितः। प्रदक्षिणं ततः कृत्वाष्टोत्तरशतसङ्ख्याभिः" मत्स्यपु० "महारत्नेत्यादि, महारत्नानि, माणिक्यप्रभृतीनि परिभाषायां, दर्शितानि, वह्निसूर्यार्ककल्पसक्तं ब्रह्माण्डदाने, आच्छादनादिकमित्यादिशब्देन देशकालवृद्धिश्राद्धदेवादिपूजाब्राह्मणभोजनाधिवासनादिकं तुलापुरुषोक्तमनुसंधेयं. पूर्णकलशान् सुगन्धप्रवरत्नदूर्वाङ्कुरचूतपल्लवान्वितानित्यवधेयं. वितानं पञ्चवर्णमिति; प्रदक्षिणं कृत्वेति, त्रिःप्रदक्षिणमाहत्योत्यर्थः, प्रदक्षिणप्रदिक्षं च द्विर्गोपटिवेषे पर्याङ्कलक्षकर्म